

СПАДЧЫНА КРЭСАЎ

Паўгадавік асяроддзяў, якія паходзяць з былога Мінскага павета колішняй Рэчы Паспалітай

№6 /год IV

Чэрвень 2015

ISSN 2544-0039

У 2015 годзе адзначаецца 250 гадоў з дня нараджэння Міхала Клеафаса Агінскага, выдатнага кампазітара, дыпламата, палітычнага дзеяча, заслужанага перад Рэччу Паспалітай Абодвух народаў. Сейм Літвы абвясціў гэты год годам Міхала Клеафаса Агінскага. У пастанове Сейма адзначана, што ў 2013 годзе ЮНЕСКА, спецыялізаваная арганізацыя ААН па справах асветы, навукі і культуры, унесла Міхала Клеафаса Агінскага ў спіс дзеячаў, якія маюць заслугі перад сусветнай

(Лягатып святкавання гадавіны М. К. Агінскага пры супрацоўніцтве з ЮНЕСКА, выкарыстоўваецца са згоды польскага камітэта гэтай арганізацыі)

культурай, наукай, асветай і гісторыяй.

У зацверджанай літоўскім урадам праграме святкаванняў значацца канцэрты, фестывалі, выставы. У Рэтове (Rietavas), якой валодалі Агінскія з другой паловы XVIII ст., будзе адкрыты помнік кампазітару. У сваю чаргу, у Плуңгянах (Plungė) адчыніцца адрэстаўраваны палац Агінскіх, у якім адбудзецца навуковая канферэнцыя. У праграме Года Агінскага ёсць таксама шмат карыснага для калекцыянераў. Будуць выпушчаныя спецыяльныя манета і паштова марка.

Польскі кампазітар і тэарэтык музыкі, мемуарыст, палітычны публіцыст, з 1789 г. мечнік Вялікага Княства Літоўскага. У 1790—1791 гг. быў амбасадарам (надзвычайным паслом) Рэчы Паспалітай у Галандыі.

Нарадзіўся ў 1765 г. у Гузаве, непадалёк ад Сахачава, у сям'і Андрэя Агінскага, літоўскага мечніка і пазнейшага троцкага ваяводы. Прыхільнік караля Станіслава Аўгуста. У 1788 г.узанагароджаны Ордэнам Белага Арла. Разам з каралём уступіў у Таргавіцкую канфедэрацыю. У 1793 г. на гродзенскім сейме быў

(Партрэт Міхала Клеафаса Агінскага. Мастак Франсуа Гранжэ (1793—1867). Партрэт знаходзіцца ў Літве, у Рэтаўскім музеі. Крыніца: WikimediaCommons — публічны

выбраны членам дэлегацыі для перагавораў з расійскім паслом Якавам Сіверсам і падпісаў дамовы аб перадачы права на землі, забраныя пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай Расіяй і Прусіяй. Гродзенскі сейм (1793 г.) уключыў яго ў склад Пастаяннай Рады. У 1794 г. прыняў удзел у паўстанні пад кіраўніцтвам Касцюшкі ў Вялікім Княстве Літоўскім — камандаваў уласным палком вольных стральцоў. Пасля падзення Вільні пераехаў у Варшаву. Пазней быў польскім агентам у Канстанцінопалі і Парыжы. Пад канец 1801 г. атрымаў згоду ад расійскага ўрада на вяртанне ў Расію. Жыў у той час у атрыманым у спадчыну ад дзядзькі радавым маёнтку Залессе, што знаходзіўся паміж Вільняй і Мінскам.

Выпіска з рапарта Міхала Клеафаса Агінскага, начальніка Корпуса вольных стральцоў, напісанага 15 чэрвеня 1794 г. у Івенцы

“Непрыяцель перад намі дае драла. Егеры і казакі, якія тут знаходзіліся, пры чутцы, што Войска Польскае блізка, уцяклі так хутка, што пакінулі гэтае мястэчка амаль голяя, без сёдлаў на конях, нам удалося схопіць толькі егера і аднаго адстаўшага. Наша здабыча ў сукнах, зброі, амуніцыі, срэбры, муцэ, павозках і жалезе можа каштаваць да некалькіх сотняў тысяч; для яе перасылкі прыкладу належныя намаганні. Маскоўскія войскі гэтымі днямі цягнуліся ад Нясвіжа і Мінска да Беніцы, але ў нязначнай колькасці. Тутэйшы народ, узрадаваны прыбыццём нашага войска, сустракаў мяне за горадам хлебам і соллю. Рухаемся смела. Нічога не можа змяніць маёй рашучасці. І калі тысячы разоў я мог бы ахвяраваць маё жыццё, то тысячы разоў я ахвотна зрабіў бы гэта для каханай Айчыны. Гэта аднадушнае памкненне ўсяго нашага Корпуса, які або вернецца пакрыты славай, або стане стосам трупаў пры абароне Айчыны. Сёння будуць выданыя ўніверсалы да грамадзян Менскага ваяводства адпаведна да дадзеных мне ардынансаў. Далучаю іх копію, а таксама маё распараджэнне, каб у Ракаве, дзе Масква яшчэ стаіць, не зважаючы на ахову маёй маёмасці, маскоўскія склады і амуніцыя былі падпаленыя”.

Крыніца публікацыі: "Gazeta Wolna Warszawska", № 19 ад 28 чэрвеня 1794 года, адыукаў і алічбаваў Збігнеў Валочнік.

Выправа да Івенца атрада польскіх войскаў у чэрвені 1794 года

(З успамінаў Міхала Клеафаса Агінскага “Пра Польшчу і Палякаў у 1788—1815 гг.”)

Праз некалькі дзён пасля майго вяртання ў Вільню я сустрэўся з генералам Ясінскім і абвясціў, што калі ён захоча даць мне дзве сотні кавалерыстаў з добрым афіцэрам, на якога я мог бы разлічваць, то я гатовы аб’яднаць іх са сваімі стральцамі і, склаўшы авангард войска, якое было тады бяздзейным, рушыць да Менска. Калі б мне ўдалося гэта ажыццявіць, не сустрэўшы вялікага супраціву, тады я збіраўся трапіць на Белую Русь, каб узяць там каля дзiesiąці тысяч сялян, што жылі на землях маёй сям’і, даруючы ім свабоду, і каб узмаціцца ўсімі тымі рэкрутамі, якіх толькі можна будзе найхутчэй набраць.

Я меркаваў, што можна без цяжкасцяў узяць жыхароў гэтага краю, якія да таго ўжо выявілі прагнучы ахвоту ўзяць удзел у нашым паўстанні. Такі захад не мог не прымусіць расійскія войскі адступіць да мяжы імперыі і пакінуць усю Літву...

Праз некалькі дзён я пакінуў Вільню з двумастамі кавалерыстамі, якіх веў адважны маёр Корсак, і трыма сотнямі чалавек з майго страляцкага корпуса.

Мы мінулі штаб, які быў у Ашмянах, за сем міляў ад Вільні, і прайшлі тры мілі наперад, да Барунаў. Я адчуваў сябе не надта ўпэўнена ў першыя дні, бо моцныя атрады казакоў няспынна нас пераследавалі...

Нягледзячы на гэта, я быў упарты ў сваім жаданні рухацца да Менска, ад якога быў аддалены ўсяго на дзiesiąць міляў. Збіраючыся пакінуць Баруны, я прапанаваў генералу Ясінскаму накіраваць туды моцны авангард, а сам рушыў у дарогу, маючы намер прайсці цераз Вішнева і нечакана атакаваць Валожын, дзе, як сцвярджалі, было трыста расійскіх пехацінцаў і каля пяцідзiesiąці казакоў...

Уся гэтая асцярожнасць аказалася марнай, бо мы сустрэлі толькі каля сарака жаўнераў, якія схаваліся ў дамах з трыма унтэр-афіцэрамі і лейтэнантам. Пачулася пару стрэлаў з аднаго і з другога боку; афіцэр быў сур’ёзна паранены, некалькі жаўнераў былі забітыя, астатнія склалі зброю і былі ўзятыя ў палон.

Прыкладна пятнаццаць казакоў, якія збеглі пры першым жа з’яўленні нашай кавалерыі, прынеслі жых у ваколіцы і своечасова папярэдзілі Мікалая Зубава, які цалкам бесклапотна рухаўся да Валожына і трапіў бы нам у рукі, будучы аддаленым ад горада ўсяго на палову мілі і зусім не чакаючы нас там сустрэць. Зубаў паспешліва вярнуўся назад, і адразу ж былі дадзеныя загады абкружыць мяне з усіх бакоў і адрэзаць мне шлях да адступлення. Я нічога не ведаў пра гэтую падзею, таму не змяніў свайго плану і намераў і працягваў рух.

У Валожыне мы знайшлі мноства медных, алавяных і жалезных рэчаў, нарабаваных у жыхароў наваколя, а таксама вялізны статак і шмат соцень валоў, якіх там сабралі для расійскага войска. Я адразу ж накіраваў палонных і ўсё тое, што трапіла нам у рукі, у штаб, дзе Несялоўскі часова замяняў генерала Ясінскага. Я прыставіў да гэтага транспарту ахову з дваццаці кавалерыстаў і, не марнуючы часу, пасля некалькіх гадзін адпачынку рушыў у бок Івенца, невялікага мястэчка за пятнаццаць міляў ад Вільні.

Непадалёк ад Валожына я сустрэў двух расійскіх кур’ераў, якія везлі з Пецярбурга загады для войска. Я затрымаў іх, маючы пры сабе толькі ад’ютанта і двух маладых афіцэраў-стральцоў. Адзін з кур’ераў, стрэліўшы ў наш бок з пісталета, знік у зарасніках, другі быў захоплены з дарожным куфэркам з лістамі і накіраваны пад канвоем у штаб. Палонны быў дастаўлены, як і першыя трафеі, без непрыемнасцяў на месца свайго прызначэння, але ахова, што яго суправаджала, так і не змагла да мяне далучыцца, і гэта было першым паказчыкам таго, што нашыя сродкі камунікацыі перарваліся.

Прыбыўшы ў Івенец, я не сустрэў там больш расійскіх вайскоўцаў, бо яны паспешліва адступілі пры

нашым набліжэнні. Але я быў здзіўлены і ў той жа час збянтэжаны, калі ўбачыў велізарную колькасць боепрыпасаў, тканіны для ўніформы і іншых прадметаў для экіпіроўкі войска, а таксама безліч срэбнага, меднага і алавянага посуду, іншых рэчаў, адабраных у жыхароў краю і змешчаных у шматлікіх складах і сховішчах.

Я вагаўся перад тым, як вырашыць, ці буду я працягваць шлях, пакінуўшы гэтыя трафеі вартасцю ў шмат соцень тысяч польскіх злотых, ці я мушу сам суправаджаць гэтую здабычу з усім сваім войскам і павярнуць назад. З нерашучасці мяне вывела вестка пра тое, што менскі губернатар Няплюеў сабраў у горадзе ўсіх вайскоўцаў з наваколя, што ён узвёў бар’якады з усіх бакоў і размясціў за мяжою горада вялікую колькасць узброеных сялян, маючы на мэце падставіць іх пад першыя стрэлы. Гэтая навіна была дастатковай нагодаю, каб схіліць мяне вярнуцца ў штаб, але цяжка было знайсці сродкі для перавозкі рэчаў, якія дзвесце сялянскіх вазоў ледзьве маглі змясціць. Надарыўся выпадак для пераадолення гэтай перашкоды, але я надоўга карыстаўся спрыяльнымі абставінамі, якія напаткаў.

Прыбыўшы ранаіцай у Івенец, я не знайшоў ні коней, ні вазоў, але гэта быў святочны дзень парафіі, таму неўзабаве ля касцельнай брамы выстраіліся больш за дваццаць экіпажаў, запрэжаных шасцю ці чатырма коньмі, якія належалі найпершым жыхарам наваколя; некалькі соцень сялянскіх вазоў запоўнілі кірмашавы пляц. Я патрабаваў ад уласнікаў дапамагчы мне выбрацца са складанага стану, і ўсе гурмою памкнуліся мне паспрыяць. Шляхта загадала выпрагчы са сваіх экіпажаў найлепшых коней, якіх мы запрэглі дзесьці ў дваццаць расійскіх павозак, напоўненых тканінаю і боепрыпасамі; сяляне па прыкладу шляхты аддалі столькі коней і вазоў, колькі нам было патрэбна, і менш як праз шэсць гадзін сто семдзiesiąт добра нагруканых вазоў былі гатовыя выправіцца ў дарогу ў нашым суправаджэнні. У той жа вечар я пакінуў Івенец, рухаючыся іншым шляхам, чым раней.

Мне патрэбна было накіравацца да Бакштаў, прабіраючыся цераз густыя лясы, дарогі ў якіх былі загрузаваныя дрэвамі, паваленымі ці то ветрам, ці то абачлівымі жыхарамі, якія хацелі зрабіць гэты шлях непраходным для ворага. Я аддаў восем гадзін на тое, каб расчысціць шлях і, нягледзячы на ўсю стому, якую выклікаў у нас пераход такі ж працяглы, як і шпаркі, мы радаваліся, што падманулі пільнасць ворага, калі, набліжаючыся да вёскі Сакаўшчына, за мілю ад Валожына, пачулі барабанны бой, гукі трубаў і пранізлівыя крыкі жаўнераў, якія меркавалі, што злавілі нас. Я загадаў паскорыць перасоўванне нашай паклажы, якую вельмі ўдала пераправілі па мосце праз Бярэзіну. Я застаўся ў ар’ергардзе з атрадам кавалерыстаў, каб назіраць за рухам ворага, і пасля таго, як таксама пераправіўся па мосце, загадаў афіцэру, якога пакінуў з некалькімі добраахвотнікамі, спаліць яго. Варта было меркаваць, што расейцы, не могучы перайсці гэтую раку з багністым бродам, страцяць шмат часу, каб наладзіць пераправу, і будучы нас пераследаваць не так хутка. Такім чынам, я працягваў свой паход, знямоглы ад стомы, але з надзеяй дайсці ў поўнай бяспецы да штаба, ад якога, паводле маіх разлікаў, мы былі аддалены ўсяго на чатыры-пяць міляў. Я дакладна не ведаў, дзе ён месціцца, бо шматлікія кур’еры, якіх я накіроўваў са сваімі рапартамі і паведамленнямі наконт абранага мною шляху, не здолелі вярнуцца і прынесці мне хоць якія звесткі.

Толькі прыбыўшы ў Вішнева, я даведаўся, што наш авангард пад камандаваннем брыгадзіра Юзафа Ваўжоцкага і палкоўніка Гажкоўскага быў вымушаны адступіць ад Барунаў пасля слабога супраціву, аказанага значна большаму корпусу на чале з генералам Цыцыянавым. Штаб, як высветлілася, не пакінуў Ашмянаў,

але адтуль не маглі накіраваць мне дапамогі, бо самі павінны былі асцерагацца нападу. Нарэшце, да ўсіх бедаў, мяне папярэдзілі, што афіцэр Вайцяхоўскі, якому я даручыў спаліць мост праз Бярэзіну, толькі і зрабіў, што зняў з яго дошкі і спехам адступіў, не перашкодзіўшы расейцам, якіх мы пакінулі за сабою, рухацца за намі і напасці на нас. Гэта адбылося нашмат раней, чым я мог чакаць. У той самы момант, калі я загадаў спыніць перасоўванне ўсёй нашай паклажы пасля спуску з вішнеўскай гары і разглядаў на мапе дарогу, па якой нам вярта было рухацца (пры тым, што мы не маглі больш праходзіць праз Баруны), вялікі казацкі корпус, за якім ішоў полк Мікалая Зубава, усюк праімчаў па Вішневе, пасек шаблямі многіх маіх афіцэраў, а таксама марадзёраў, якія там засталіся. На нас нечакана напалі ў той час, калі прыкладна тры тысячы чалавек з корпуса Кнорынга паспешліва рухаліся з гарматамі, каб нас акружыць. На першы ж сігнал трывогі я кінуўся на ворага, але за мною пабеглі не больш за дваццаць добраахвотнікаў, бо астатнія кавалерысты кінуліся наўцёкі. Мае стральцы злучыліся, каб аказаць хоць нейкі супраціў, і стрымалі на некаторы час напор расійскай кавалерыі, але ўрэшце былі вымушаныя адыйсці ў зараснікі, адкуль яны ўсё яшчэ няспынна стралілі ў ворага.

Калі я вельмі неасцярожна высунуўся, мой капялюш быў прастрэлены кулямі, і я, без сумневу, загінуў бы, калі б адзін афіцэр на прозвішча Паўловіч не схпіў лейцы майго каня і не прымусіў мяне адхінуцца. Я страціў падчас гэтага бою ўсе трафеі, захопленыя ў Івенцы, сваю скарбонку, сума ў якой дасягала сямі тысяч залатых дукатаў, шмат каштоўных рэчаў, якія мне належалі, і ўсе свае паперы. Дваццаць кавалерыстаў, каля дваццаці добраахвотнікаў, дваццаць пяць стральцоў і ўсе мае слугі былі забітыя.

За чвэрць мілі ад месца, дзе на нас напалі, я сустрэў сваю кавалерыю, якая разбеглася ва ўсе бакі. Храбры маёр Корсак, якога конь вынес у гушчу варожых шэрагаў, далучыўся да нас. Звярнуўшыся з прававаю да жаўнераў, я настаяў, каб мы вярнуліся па сваіх слядах з мэтай прыкрыць хоць бы адступленне стральцоў.

Мне сапраўды ўдалося павесці за сабою каля ста пяцідзесяці чалавек, але мы ўбачылі, што ўсе нашыя трафеі ўжо павернутыя ў бок Вішнева, мае стральцы адступілі ў лес, а варожая кавалерыя працягвае рухацца наперад уздоўж нашых флангаў, каб акружыць нас і перашкодзіць нашаму адступленню. Было неабходна, такім чынам, адыходзіць другі раз, што і адбылося арганізавана і без людскіх стратаў. Мы ледзьве знайшлі скразную дарогу, якая прывяла нас да размяшчэння нашага войска. Мы пазбеглі нападу з боку корпуса Кнорынга, потым шмат гадзін нас турбавалі моцныя патрулі корпуса Цыцыянава. Нарэшце, з надыходам ночы, нам удалося далучыцца да авангарду нашага войска ў Крэве.

Назаўтра раніцою я накіраваўся ў штаб, які ўсё яшчэ месціўся ў Ашмянах. Генерал Ясінскі і ўсе храбрыя афіцэры ягонага войска, якія не спадзяваліся больш мяне ўбачыць, аказалі мне самы сяброўскі прыём, папракнулі за дзёрзкасць і паспрабавалі суцешыць мяне з прычыны маёй паразы. Праз суткі вярнуліся мае стральцы: арганізавана, нягледзячы на тое, што стаміліся, прабіраючыся амаль непразлымі лясамі і дарогамі. Неўзабаве я накіраваўся ў Вільню, дзе зычлівы прыём грамадскасці прымусіў мяне думаць толькі пра тое, каб зноў паспытаць шчасця.

Пераклала з французскай мовы Вольга Рамановіч, апублікавана ў "Arche" № 6/2011

Юбілейны Мальтыйскі канцэрт

15 чэрвеня 2015 года старшыня Таварыства Роду Плевакаў Станіслаў Ян Плевака прымаў удзел у Юбілейным дабрачынным Мальтыйскім канцэрце ў Нацыянальнай філармоніі ў Варшаве. Канцэрт адбыўся з нагоды двух юбілеяў, якія прыпадаюць на гэты год: 25-я гадавіна ўстанаўлення дыпламатычных адносін паміж Польскай Рэспублікай і Суверэнным Мальтыйскім Ордэнам і 250-годдзе з дня нараджэння выдатнага кампазітара, дыпламата і палітыка і разам з тым кавалерам Мальтыйскага Ордэна — князя Міхала Клеафаса Агінскага.

У праграме канцэрта былі як творы самога М.К. Агінскага, так і аранжыроўкі твораў Вівальдзі, Шапэна, Брамса ў выкананні Аляксандра Божыка, украінскага скрыпача-віртуоза разам з ансамблем "Bozhuk Band". Канцэрт пачаўся паланэзам "Развітанне з Айчынай" М. К.

Агінскага, які выканаў піяніст Іва Залускі — прапрапраўнук кампазітара, які жыў у Англіі.

Пасля канцэрта, у другой частцы вечара, адбыліся кактэйль і аўкцыён твораў мастацтва. Мальтыйскі Ордэн, які ўжо каля 900 гадоў апякуецца хворымі і беднымі, з'яўляецца найстарэйшай дабрачыннай арганізацыяй у свеце і першапачынальным усіх гуманітарных кампаній.

З XII ст. Мальтыйскі Ордэн прысутнічаў на землях Каралеўства Польскага. На тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага ў XVII і XVIII стст. ён меў уласнае Сталовіцкае камандорства ў Наваградскім павеце. Ва ўласнасць Мальтыйскаму Ордэну яго перадаў Мікалай Радзівіл "Сіротка" ў 1616 г. (гл. артыкул "Stolowicze" ў "Геаграфічны Слоўнік Каралеўства Польскага і іншых славянскіх краёў", т. 11, с. 364" http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_XI/364

"Пра цётку і дзядзьку Кавэрскіх"

ва ўспамінах Станіслава Канажэўскага

Нашыя сем'і аб'ядноўвала цеснае хатняе сяброўства дзвюх родных сясцёр з роду Плевакаў — малодшай Зоф'і Канажэўскай (маёй маці) і Альжбеты Кавэрскай, жонкі Эдварда Кавэрскага (1838—1916), якую мы называлі па-просту "цёцяй Лізіяй". Я памятаю сябе яшчэ малым у Кранштаце (1870), калі дзядзька з цёткай часам да нас заязджалі, найчасцей на імяніны бацькі, якія ўрачыста адзначаліся 27 верасня. Тут збіралася цэлая кампанія маракоў, мясцовых і прыехаўшых з Пецярбурга параходам, які адпраўляўся на Кранштат ад Мікалаёўскага моста, што на Васільеўскім востраве, чатыры разы на дзень. Плылі паўтары гадзіны. Дзядзька быў вельмі здольны, поўны сілаў і надзвычайнай энергіі афіцэр Генеральнага штаба, уганараванызнакам дзвюх аб'яднаных акадэміяў, якія скончыў з адзнакай — Геадэзічнай і Генеральнага штаба. Апошнюю, дзеля вялікай канкурэнцыі, асабліва моцнай для каталікоў і тым больш для палякаў, заканчвала толькі эліта найздольнейшых

афіцэраў... Мабыць, толькі заканчэнне Брэсцкага кадэцкага корпуса дало дзядзьку пэўныя магчымасці для паступлення туды, прытым у статусе найлепшага вучня. Я ведаю, што дзядзька меў і пастаянна насіў выдатны гадзіннік-хранометр, падарваны яму ў якасці ўзнагароды за заканчэнне гэтай Акадэміі. Чым дзядзька вызначаўся — дык гэта надзвычайнай вынослівасцю і працавітасцю, і пры яго матэматычных здольнасцях, апрача звычайнага курса, ён прайшоў і астранамічны, з практыкай у Пулкаўскай абсерваторыі пад Пецярбургам. Французскую мову ён вывучыў ужо значна пазней, пастаянна маючы ў доме ў якасці "dame de compagnie" цёткі ўсялякіх пераважна парыжанак, трох з якіх памятаю і я. Кавэрскія былі бяздзетныя. Адгэтуль і з'явілася іх апека над сваякамі, якія, на жаль, адчувалі яе аж залішняй... Памятаю, такім чынам: Яся Плеваку, сына Вацлава і Седаліі (сястры Альжбеты), і ягонага брата Эдвардзіка. Была там і Бажэна Забароўская (але прозвішча дакладна не памятаю). Кавэрскія нават мелі

для Яся рэпетытара, нейкага сп. Тихонова, пазнейшага белетрыста і пісьменніка, які выдаваў свае творы пад псеўданімам „Луговой”. Таго Яся я ведаю як першага ўлюбёнца Кавэрскіх. Відавочна, залішняя апека над ім, якая самому беднаму Ясю вельмі не падабалася, вылілася ў цэлую „трагедыю”. Найгоршае было тое, што Ясь быў хлопцам сярэдніх здольнасцяў. Дзядзька ж, мераючы нас сваёй звычайнай і вельмі высокай меркай, кожнага лічыў, проста кажучы, дурнем. Ясь быў адданы ў Другі кадэцкі корпус. Яны мелі сінія пагоны (эпалеты), у той час як мы, кадэты Першага корпуса — чырвоныя, і быў гэты корпус размешчаны ў частцы горада, якая называлася „Пецярбургскай стараной”.

Дрэнная вучоба раздражняла дзядзьку, але што ён мог зрабіць? Яшчэ адным пунктам пастаяннага разладу было тое, што Ясь цяпер не мог сваёй вайскавай прафесіі... Ён сапраўды даволі мала надаваўся да „шагістыкі”, аддавання гонару, салотавання і г. д. Бачачы, што яму і надалей праграма пастка, Ясь (і адкуль ён толькі даведаўся?) пасля заканчэння корпуса, нічога не кажучы дзядзьку, махнуў у Пятроўскую акадэмію, і неяк шчасліва туды паступіў... Тут пачаўся вялікі крык і гвалт на адрас „няўдзячнага” Яся. Сям’я Кавэрскіх парвала з Ясем настолькі, што яму давалося вучыцца за сродкі сваіх, вельмі небагатых

Ян Плевака, сын Вацлава

бацькоў - улада - льнікаў усялякіх Татаршчыны, Андрыяшак “et tutti quanti”, каб прайсці чатырохгадовы курс Акадэміі і скончыць гэтую ўстанову. Дзядзька, аднак, відавочна за гэта перажываў, што я зразумеў толькі тады, калі каханы дзядзечка ласкава ўзяў у свой абарот мяне і аказаў мне надзвычайную дапамогу, уладкаваўшы мяне, на маё жаданне, у 1885 г. у тую самую Акадэмію — маю любімую “Alma Mater”. Тады дзядзька першы раз пабачыўся з

былым ўлюбёнцам, “няўдзячным” Ясем, які ўжо заканчваў вучобу. І ён трохі памірыўся з ім, але да канца не дараваў... Дзядзьку турбавала не тое, добра ці нядобра Ясь зрабіў для сябе, не. Але як ён асмеліўся не паслухацца дзядзьку-дабрачынца? Гэты прыклад я прыводжу для ілюстрацыі пастаяннага пункта нязгоды Кавэрскіх амаль з усімі намі, узятымі пад апеку ўлюбёнцамі. Тое самае было і з Бажэнаю — яна проста ўцякла ад іх, гэтак жа сама было і з іншымі... Будучы бяздзетнай, сям’я дзядзькі проста не разумела той няўлоўнай сувязі, якая існуе паміж бацькамі і іх дзецьмі. Паўтараю — гэта ўжо загана многіх, многіх з нас, якія навязваюць сілай сваю жыццёвую канцэпцыю, сваю арыентацыю. А тут справа ясная, як белы дзень: “Не можна людзей уладкоўваць, трэба дапамагаць ім уладкавацца самім”, — так некалі гаварыў нам наш карыфэй агранамічных навук, апора Акадэміі, прафесар Іван Александровіч Стэбут. Гэтая аксіёма ўсюды забытая і ўсюды ў вялікай ступені ад гэтага ёсць зло не толькі ў жыцці, але і ў палітыцы. “Насильно мил не будешь”, — кажучь таксама маскалі. Захапляюся маёй дарагой жонкай, што яна ніколі не навязвала нікому сваёй думкі, учынкаў, паводзін, адносін да людзей і ўсялякіх спраў, а толькі рабіла сваё, не хаваючы сваіх думак і меркаванняў, часам дастаткова жорсткіх, але ясна сфармуляваных “да ведама” тых, хто пытаўся ці заблукаў. На яе думку, сям’я Кавэрскіх мела адваротны метада дзеянняў. За вочы яны нагаварылі шмат несусветных рэчаў. Часам дзядзька праз сваю залішнюю экспансіўнасць, перадузятасць, пэўную падазронасць, мала чым матываваную, забываючыся пра наступствы (часта казаў: “Язык мой — вораг мой”) сваёй агаворкі ці плёткі, высмактанай з пальца, падстаўляў сябе і цётку. Памятаю такія факты. Сям’я Кавэрскіх сябрвала з панамі Сямашкамі (яна наша цётка Тарэса, з дому Немаршанская). Але аднойчы, пры гульні з дзядзькам у карты недзе ў агульных знаёмых, сам пан Зянон Сямашка раптам атрымаў ад дзядзькі (жартам?) “тыгул” “шулера”. З той пары і на ўсё далейшае жыццё тое блізкае знаёмства было перарванае па жаданні цёткі Тарэскі. Пасля смерці

Генерал Эдвард Кавэрскі перадае 20.11.1904 г. жонцы Альжбейце дазвол цара Мікалая II на будаўніцтва касцёла ў Івенцы

брата Пеці я, памятаю, пастаянна ўзбунтоўваўся дзядзькавай сям’ёй супраць бацькі, з-за чаго ўзніклі цэлыя праблемы, якія паволі залагоджваліся дзякуючы разумным паводзінам майго бацькі. Прыгадваю і іншы прыкры факт. Бываў у нас надзвычай годны, з усіх бакоў станоўчы, але вялікі арыгінал — Стась Бачыжмальскі, здольны дыпламаваны інжынер шляхоў зносін. Дзякуючы яго вялікім знаёмствам і сувязям, даволі стары кавалер Стась быў у выдатных адносінах з Кавэрскімі. Жанаты быў Стась нешчасліва, адсюль быў вынік — развод, які цягнуўся вельмі доўга, што ўсё больш яго нервалава. Дык вось жартачкі дзядзькі, цяпер не памятаю якія, справакавалі з боку Стася разрыў адносін, прытым толькі з дзядзькам. Цётку Лізу ён і потым заўсёды ўспамінаў з удзячнасцю, затое пра яе мужа і чужы нічога больш не хацеў... Прыгадваю дзядзьку ў ролі надзвычай вясёлага, поўнага гумару і жартаў, гаспадара на балах у сябе, якія ладзіліся вясенню ў лістападзе, на цётчыны імяніны — здаецца, 19-га. Запрошаных асоб там бывала да сотні чалавек. Танцамі, а таксама вячэрай, прыёмам і знаёмствам гасцей кіраваў сам дзядзька. Як яму на ўсё хапала часу? Цяжка патлумачыць. Але яшчэ ён меў час пажартаваць, прытым “fortissimo” — з мужчын і жанчын, яго ж гасцей, мала звяртаючы ўвагу на тое, што асоба, якая стаіць побач, можа ўсё пачуць і перадаць далей гэтае зласлівае балбатанне — і каго? Самога гаспадара. Сапраўды: “Язык мой — вораг мой”! Сам гэты гаварыў, і сам не мог устрымацца ад гэтай звычкі. Маючы такую буйную натуру, дзядзька меў безліч знаёмых, таму што, акрамя выдатнага становішча ў войску, ён быў у Горным і Тэхналагічным інстытутах (у абодвух) прафесарам геадэзіі, якую выкладаў там 40 і 28 гадоў адпаведна.

Бываў ён і сярод купцоў, якія, відаць, вельмі любілі “вясёлага” генерала і запрашалі яго на ўсялякія забавы і банкетны. Красамоўным дзядзька зусім не быў, але любіў казаць даволі блытаняныя прамовыкі...

Яшчэ адной асаблівасцю і любімай, але не шанцоўнай ягонай справай былі карты, азартныя гульні. Аднак за 20 год да смерці дзядзька зусім ад яе пазбавіўся. Колькі ён

выиграў? А колькі прайграў? Хто ж яго ведае. Не ведаў і ён сам. Ведаю, што былі буйныя, шматтысячныя проигрышы. Потым дзядзька гуляў на біржы, адкуль і паходзіць ягоная сувязь са Стасем Бачыжмальскім, для якога з'яўляўся аўтарытэтам. І ці не па той жа прычыне ўзнік іх разлад? Паслужлівасць дзядзькі была вельмі вялікай і лёгкай, асабліва калі патрапіш на добры настрой.

Ён апранаў на сябе парадны генеральскі мундзір з усімі ордэнамі, зоркамі “з брыльянтамі” і г. д., сядаў у карэту і ехаў да “моцных гэтага свету”. А паколькі язык у дзядзькі быў лёгкі і востры, а ў бягучай размове яскравы і мілы, то і жаданы інтарэс задавальняўся, тым больш што і дзядзька мог пасля таксама забяспечыць у выпадку “vice versa” нейкую патрэбу таварыша... Адсюль была і папулярнасць прафесара сярод моладзі ва ўсіх вышэйшых навучальных установах. Ён яе вельмі любіў і не забываў, наведваючы нас нават на сёмым паверсе вядомых танных мебляваных пакояў у „Сіўках”, вялікім доме на Забалканскім праспекце. Дзякуючы дзядзьку процьма палякаў атрымала магчымасць паступіць у тыя навучальныя ўстановы, дзе ён выкладаў. Ягонае слоўца перад калегам-прафесарам заўсёды палягчала такія паступленні, часам нават па-за конкурсам, у штубу (1). Тым больш што пяць уступных экзаменаў належала здаць у гэтых установах пры вельмі высокім конкурсе і канкурэнцыі. Да пастаянных рысаў высокага ўзроўню — але гэта ўжо пераважна — дарагой і любімай цётчкі Лізы, было вельмі мілае, чулае і ўражлівае стаўленне да ўсялякай нядолі і сапраўднай бяды. Зноў такі, дзядзька не мог ёй ніколі ні ў чым адмовіць. Найпершай вартасцю іх абодвух была найвялікшая ашчаднасць у найдрабнейшых штодзённых справах. Цётка запісвала і скурпулёзна вяла запісы хатніх выдаткаў. Тут ашчаджаўся кожны грош, пастаянна і ўсюды. Дапамагала цётка сама і праз Дабрачыннае таварыства. Яна збіралая для іх усё, нават недапалкі, абрэзкі, анучкі, бляшанкі, далучаючы да гэтага свае больш шчодрыя ўнёскі.

Дзіцячым прытулкам дзядзька змог зрабіць вельмі многа, дзякуючы сваім вялікім знаёмствам у прамысловых і купецкіх сферах. Памятаю, што паны Максімовічы, *primo voto* пані “Ландрын” (2), адзін раз паабяцаўшы дзядзьку рабіць унёсак цукеркамі, пастаянна пасылалі ў прытулак, здаецца, святой Кацярыны пару пудоў смакага штогод. Самі Кавэрскія мелі шмат хроснікаў, хрысціянцы іх цэлымі серыямі. Так, напрыклад, у паноў Сегеняў усе дзеці былі хроснікамі Кавэрскіх. Таму на свята Божлага Нараджэння ім пастаянна рабіліся падарункі пад ёлку і г. д.

Летам Кавэрскія жылі на дачы, найчасцей у ваколіцах Пецярбурга. Энергія дзядзькі не царпела доўгіх перапынкаў, ён пастаянна павінен быў працаваць і жыць блізка ад Генеральнага штаба каля Зімовага палаца, у канцы Неўскага праспекта. За мяжой Кавэрскія бывалі рэдка, але заўсёды разам.

У Маскалеўшчыне яны таксама бывалі рэдка, але пераважна з нагоды некаторых даволі частых нейкіх сварак з-за падзелу, якія ўзніклі пасля смерці ў 1872 г. дзеда Пятра (3), і тое больш ва ўяўленні дзядзькі, чым у рэчаіснасці. Дзядзька лічыў той падзел несправядлівым, нягледзячы на тагачасныя ўмовы валодання зямлёй у нашым краі, калі адмова ад такога падзелу зямлі рабілася прычынай яе страты. А абавязковыя выплаты бакам за рэшткі зямлі, якія выходзілі за вызначаныя межы ўладання маёнткамі, былі мінімальнымі. Лес таксама не ўяўляў ніякай вартасці. Дзядзька, як афіцэр, гэтых спраў асабліва не разумеў, а праз ягоную прадуртасць яму нічога немагчыма было растлумачыць. Трохі дзядзька да людзей ставіўся і з падазронасцю — не заўсёды слухна і аб'ектыўна. Ці не адтуль і шкадаванне да сям'і, што „іх” надуралі?

Толькі ўжо пазней Кавэрскія змякчыліся, магчыма, часткова пад уздзеяннем майго бацькі, які ніколі не быў ні хцівым, ні эгаістам. У справе падзелу Маскалеўшчыны ён таксама ўлічыў абставіны і застаўся ў добрых адносінах з наймілейшай сям'ёй Тукалаў, да якіх маёнтка перайшоў пасля арбітражнай ацэнкі, а таксама кідання жэрабя паміж трыма сёстрамі. Ён дастаўся старэйшай Аліне, у чым, відаць, была рука Божая, бо то была адзіная, найлепшая, пакліканая і годная спадкаеміца, матка і жонка. Ні мая маці

Зоф'я, ні цётка Ліза не здолелі б ні гаспадарыць, ні зберагчы маёнтка так, як гэта зрабіла маці Аліна, не маючы ў такой цяжкай сітуацыі ніякай дапамогі, гадуючы сям'ю дзяцей і вучачы трох сыноў у вышэйшых навучальных установах. Хоць дзядзька і меў „зуб” за той падзел, але БОГ гэта рассудзіў лепш і мудрэй. Нават маю пэўныя сумневы, што б сталася з маёнткам, калі б ягоным уладальнікам стаў дзядзька?

Памятаю факт, як дзядзька з рэвальверам калісьці завітаў у Кранштат, да майго бацькі, патрабуючы неадкладна даць яму 3 тысячы рублёў, каб заплаціць картачны, як тады казалі, “ганаровы” доўг... Мой бацька меў гэтую суму і даў яе. Дзядзька паступова той доўг аддаў. А каб гуляў не ў “крэдыт”, а на маёнтка цёткі, то што тады? Што б з ім было? Цяжка сказаць... Аднак жа было лепш, што тым маёнткай ён тады не валодаў. Бо калі яго атрымаў, то быў ужо палкоўнікам, меў і розум, і памяркоўнасць, а часы, калі не мог апанаваць сваё захопленне азартнымі гульнямі, прамінулі. А калі яны прамінулі — то з Божлага пудоўнага натхнення ўзнік, — мяркую, у цёткі Лізы (у асноўным ёй я прыпісваю гэтую ідэю), — праект будаўніцтва касцёла св. Аляксея ў Івенцы. Цётчына задумка была цудоўна выканана дзядзькам за некалькі гадоў, пры жудасным панаванні ці лютаванні Плева (4), гэтага сапрапа мікалаеўскай эпохі, якога шчасліва разарваў бомбай “ad patris” нейкі тэрарыст. Рука Божая бачная і тут. Дзядзька, які раней баяўся свайго польскага ценю, цяпер зрабіўся спраўны, смелы, рашучы і ўсе козыры, якія раней асферагаўся задзейнічаць, а менавіта статус, красамойства, прафесарская годнасць, урэшце сваё польскае паходжанне — так пераканаўча стаў выкарыстоўваць у супраціўленні ўсялякім сатрапам і саноўнікам, што такі іх змякчыў і падпарадкаваў, як, напрыклад, мінскага губернатара графа Мусіна-Пушкіна, што той, даючы дазвол і зацвярджаючы план “маўзалея” на могілках, сказаў: “Ведаеш, генерал, я ані локцем, ані сажнем твайго “маўзалея” сам мержаць не пайду. Але спадзяюся, ты не збудуеш там другога Казанскага сабора?”. Дзядзька, натуральна, урачыста гэта абяцаў, але пабудоваў не “маўзалея” сваім продкам, як пісаў у прашэнні, а прыгожы касцельчык для нас... І ён не шкадаваў ні клопатаў, ні грошай, хоць для выгляду і цяжка ўздыхаў, але даваў на будоўлю ўсё што мог, нарэшце яе скончыўшы.

Беручы патрэбныя мне дадзеныя з кніжкі-брашуры “Krótki zarys dziejów Kościoła w miasteczku Iwieniec”, фактычна выдадзенага за кошт самога дзядзькі ў 1909 г. у Пецярбургу, на с. 40 сустракаем наступныя храналагічныя лічбы: у 1904 г. быў атрыманы дазвол на будаўніцтва “капліцы” — касцёла, 23 мая 1905 г. арцыбіскуп граф Ежы Шэмбек (6) асвяціў нарожны камень для гэтага касцёла на івянецкіх могілках, 23 снежня 1907 г. касцёл быў асвечаны пробашчам кс. Янам Казілевічам — першым ксяндзом гэтага касцёла і новастворанай парафіі ў межах раней існуючых тут, у Івенцы, але скасаваных раней прыгожых вялікіх касцёлаў: Фарнага — цяпер зруйнаванага, а на месцы яго знаходзіцца драўляная царква, і другога — францішканскага кляштара і касцёла пад апекай св. Міхала.

Станіслаў Люцыян Ян Канажэўскі (1867—1935)

1. Пётр Канажэўскі — выпускнік Тэхналагічнага інстытута, студэнт Інстытута дарог і камунікацый у Пецярбургу.
2. Штуба — даўней школа, адсюль штубацкія жарты.
3. Напэўна, у першым шлюбне жонка ўладальніца кандытарскай фабрыкі “Ландрын” у Санкт-Пецярбургу.
4. Пётр Плевака, дзед аўтара, памёр 24.XII.1872 г. у сваім маёнтку Маскалеўшчына.
5. Вячаслаў Плева — міністр унутраных спраў і шэф “ахранкі” — тайнай палітычнай паліцыі. Загінуў 28.VII.1904 г.
6. Арцыбіскуп магілёўскі граф Ежы Юзаф Елізеуш Шэмбек памёр ад тыфу 7 жніўня 1905, праз пару месяцаў пасля асвячэння нарожнага каменя пад касцёлам у Івенцы.

Працяг будзе

Аднаўленне шыльдаў з эпітафіямі

з касцёла св. Аляксея ў Івенцы

Па ініцыятыве і пры дапамозе Таварыства Роду Плевакаў у неагатычным касцёле св. Аляксея ў Івенцы адноўлення і размешчання на бачным месцы памятных шыльды сёстраў Плевакаў, дачок Пятра і Меланіі з Немаршчанскіх — фундатарак гэтага каталіцкага касцёла. Касцёл быў пабудаваны ў Івенцы паміж 22 мая 1905 г. (дата пасвячэння нарожнага каменя арцыбіскупам Ежы Шэмбекам) і 23 снежня 1907 г. (дата асвячэння касцёла). Аднаўленне, са згоды ксяндза-пробашча айца Андрэя Шалькевіча, зрабіў за свой кошт пан Дзяніс Салаш з Мінска.

Шрубы, што мацуюць шыльды, пад памер і згодна з характарыстыкамі абедзвюх, прафінансаваў, пры пасярэдніцтве Таварыства Роду Плевакаў, праўнук Аліны Тукалы — Адам Канажэўскі з Кашаліна, а за тэхнічнымі параметрамі замовы назіраў інжынер Адам Яворскі з Варшавы, сын памешчыкаў з маёнтка Мяшкуці, што каля Івенца.

Металічная (бронзавая) шыльда генеральшы Альжбеты Кавэрскай, жонкі Эдварда, фундатаркі і апякункі гэтага касцёла, выканана з бронзы пасля яе смерці ў чэрвені 1912 г.

Абедзве адрэстаўраваныя табліцы размешчаныя 25.04.2015 г. у івіянецкім Чырвоным касцёле. Яны былі павешаныя на супрацьлеглых сценах у прысенку касцёла, даступным нават тады, калі ўваход у касцёл зачынены жалезнымі кратамі.

па просьбе генерала Кавэрскага. Мармуровая шыльда, прысвечаная памяці памерлай падчас пабудовы касцёла Аліны Тукалы, уладальніцы маёнтка Маскалеўшчына, што каля Івенца, першапачаткова была размешчана ў закрытыі, а ў камуністычныя часы была моцна пашкоджана. Ад шыльды быў адбіты медальён з фатаграфіяй памерлай, а пашкоджаная шыльда вісела за шафай. У выніку намаганняў членаў сям'і Аліны Тукалы шыльду знялі з намерам перанесці яе ў больш прыдатнае для гэтага месца, але пры зняцці пашкодзілі яе яшчэ больш. Вага гэтай мармуровай шыльды — каля 60 кг. Замест адбітага медальёна са здымкам Аліны Тукалы пан Дзяніс Салаш паставіў яе радавы герб — “Пагоню” Плевакаў.

Апекуны касцёла, Эдвард і Альжбета Кавэрскія, былі бяздзетнымі. Замест іх спадкаемцамі сталі дзеці сяцёр Альжбеты Кавэрскай: Зоф'і Канажэўскай і Аліны Тукалы, сярод іх вышэйзгаданы пан Адам Канажэўскі, сябра Таварыства Роду Плевакаў. Пасля сястры ж Эдварда Кавэрскага, Седаліі Плевака — сябры Таварыства праўнук Войцех Крыштоф Плевака і прапраўнучка Аляксандра Плевака-Шчарбінская, а таксама праўнучка Марыя Сікажынская, якая дазволіла выкарыстоўваць фота свайго дзеда, Яна Плевакі, у якасці ілюстрацыі да папярэдняга артыкула.

Станіслаў Ян Плевака

На гэты год прыпадае 75-я гадавіна першага вывазу асоб польскай нацыянальнасці ўглыб Расіі і ў Сібір. Першая масавая дэпартацыя польскіх грамадзян адбылася ў лютым 1940 г. і ахапіла вайсковых асаднікаў, цывільных каланістаў і супрацоўнікаў лясной службы.

З кастрычніка 1939 г. міліцыя і палітычна-прапагандысцкі апарат рыхтаваліся да гэтай акцыі. Адбывалася яна ў страшных умовах. Для шматлікіх людзей яна стала смяротным прысудам. Падчас яе рэалізацыі тэмпература дасягала 40 градусаў марозу. На зборы давалася ад некалькіх дзясяткаў да некалькіх хвілін, а часам нават нічога не дазвалялі ўзяць з сабой. Дэпартаваных перавозілі ў таварных вагонах з закратаванымі вокнамі, у якія напіхвалася па 50 і больш чалавек. Падарожжа на месца ссылкі цягнулася па некалькі тыдняў. Людзі паміралі ад голаду, холаду і поўнага

знясення. Паводле дадзеных НКУС, падчас дэпартацыі з лютага 1940 г. у паўночныя раёны Расіі і заходнюю Сібір было вывезена каля 140 тыс. чалавек. Сярод іх палякі складалі каля 82 %. Чарговыя дэпартацыі польскіх грамадзян адбыліся ў красавіку і чэрвені 1940 г. Апошняя адбылася напярэдадні савецка-нямецкай вайны, пад канец мая 1941 г. У суме, паводле дадзеных НКУС, падчас чатырох дэпартацый было вывезена 330—340 тыс. чалавек. Іх мэтай было знішчэнне польскіх эліт, а таксама ўсёй нацыянальна свядомай часткі польскага народа. Імі хацелі разбіць грамадскія структуры, адначасова з тым паставіць таталітарнай савецкай імперыі працоўную сілу.

Рэдакцыя

З успамінаў малалеткі з Сібіры (Высылка ў казахскія стэпы вачыма дзіцяці)

У 1939 г. мне споўнілася 5 гадоў. Я нарадзіўся ў павятовым горадзе Вілейка. З таго часу помню два выпадкі. Першы — гэта паездка на вакацыях у бацькаў маёнтак Залесе (непадалёку ад Івенца), дзе гаспадарыў дзядзька Казік. Дзядзька вельмі ўсцешыўся з нашага прыезду. Ён загадаў ачысціць адзін з пакояў (да голых сценаў і пустой падлогі), завёў мяне туды і сказаў, што гэта маё каралеўства і я магу тут рабіць усё, што захачу. Пачалося замалёўванне падлогі рознакаляровымі палоскамі, а таксама забіванне ў яе дзясяткаў цвікоў. Сцены пакрываліся абстракцыянісцкімі малонкамі. Гэта пакінула вельмі вялікае ўражанне.

Другое — гэта ўжо ў Вілейцы ў кастрычніку. Бацька наўна паверыў плёткам, што распаўсюджваліся НКУС, што арышты скончыліся, і вярнуўся з Вільні да дому. У гэты ж самы дзень прыйшлі энкавэдэсты. Штыкі на вінтоўках, гучныя воклічы: “Дзе золата?”, “Дзе зброя?”. Яны загадалі нам стаць пад сцяну, а самі перавярнулі дом дагары нагамі. Нічога не знайшоўшы, забралі бацьку, і з таго часу мы не мелі пра яго аніякіх звестак. Праз 60 гадоў Інстытут нацыянальнай памяці афіцыйна паведаміў мне пра расстрэл бацькі ў вілейскай турме.

У лютым 1940 г. было аб’яўлена пра вывоз у Сібір. Мама ведала, што належыць да групы, прызначанай да вывазу, таму ўцякла з Вілейкі ў сямейны фальварак Лібер’янава (25 кіламетраў ад Вілейкі палявымі дарогамі). Яна мела надзею, што там яе не знойдуць — але знайшлі. У пачатку красавіка, раніцай, два энкавэдэсты прыехалі па маму на санях. Яны заявілі: “Маеце 15 хвілін. Пакуйце ўсе рэчы ў адзін пакунак і едзем”. Я яшчэ быў у ложку. Мама стала мяне апранаць. Тады старэйшы з гэтай двойкі заявіў, што не трэба мяне апранаць, бо ў распараджэнні значыцца адна Вольга Плевака, без дзіцяці. Мама пачала прасіць, а потым маліць на каленях, каб мяне таксама ўзялі. Доўга гэта цягнулася, але, параіўшыся, пагадзіліся. Час ішоў, і на пакаванне чагосьці большага яго ўжо не было. Мусілі браць тое, што ўдалося схапіць у апошні момант. І вось такім кантрабандным чынам я з мамай паехаў без білета ў Сібір. Падчас доўгага падарожжа няшмат што адбывалася. З верхняй паліцы, на якой мы мелі месца, відаць былі штыкі і характэрныя акалышы на фуражках салдат. Пільнавалі нас з усіх бакоў. Памятаю толькі вялікае ўзрушэнне ў вагоне пры перасячэнні мяжы Еўропы і Азіі. Былі страх і роспач, бо Азія — гэта холад, голад і дзікунства. Што мела быць у любым выпадку.

Даехалі да Казахстана. У калгас Дзмітраўка Паўладарскай вобласці нас прывезлі на грузавіках. Усіх

Лета 1941 года. Польскія ссільныя ў Дзмітраўцы. У верхнім радзе, чацвёртая злева — маці аўтара, Вольга Плевака. У першым радзе, трэці злева, сядзіць аўтар.
Здымак са збораў аўтара

людзей з гэтага калгаса сабралі пасярод вёскі. Камендант транспарту зачытваў прозвішчы сем’яў. Названая сям’я павінна была выйсці з машыны, пасля чаго хтосьці з мясцовых жыхароў выходзіў і забіраў яе да сябе. Нас прытуліла ўдава з пяццю малымі дзецьмі. На ўсю грамадку былі адныя толькі боты, што не перашкаджала дзецям бегаць да суседзяў, нягледзячы на паўметра снегу і больш за дзесяціградусны мароз.

Калгас Дзмітраўка знаходзіўся на бяскрайнім стэпе, раўняткім, як водная гладзь. Стэп быў парослы купкамі невысокай сухой травы, якую елі авечкі, каровы і коні. Каровы пакідалі пасля сябе спаражненні ў выглядзе ляпёшак, якія ў высушаным выглядзе называліся кізьякі. Кізьякі былі галоўным і адзіным сродкам ацяплення для кухонных плітаў, а зімой і для абагрывальных печак. У пачатку свайго жыцця тут палякі збіралі кізьякі ў рукавічках альбо з дапамогай спецыяльных палачак, што выклікала вялікі смех у тубыльцаў. Але гэта было вельмі нядоўга, бо найпрасцей гэта было рабіць голымі рукамі.

У Дзмітраўцы жылі пераважна хахлы, у пачатку дваццатых гадоў дэпартаваныя з Украіны (пакаранне за Пятлюру), таму да палякаў яны ставіліся даволі добра. Больш за год палякі лічыліся ваеннапалоннымі, і нам нельга было афіцыйна працаваць.

Жыллё выдзялялася загадам, а прадукты трэба было даставаць самому. Нікога не цікавіла, маеш ты што есці ці паміраеш з голаду.

Знаходліваць палякаў, галоўным чынам жанчын, была вялізная, таму ўсе гэты час перажылі. Мая мама шыла коўдры — выраб перад гэтым у калгасе незнаёмы, але вельмі запатрабаваны.

У вёсцы не было ні НКВС, ні міліцыі, таму ніхто нас не пільнаваў. Але і ўцякаць не было куды. Пасля пачатку вайны ў 1941 г. нас зраўнялі ў правах з мясцовымі, у якіх паволі канчаліся запасы ад высокага ўраджаю 1938 года, і з прадуктамі было ўсё цяжэй, як для іх, так і для нас. Я, малы хлапец, быў вымушаны сам здабываць сабе ежу, ловячы суслікаў і птушак, сам іх разбіраючы і гатуючы. Так было заўсёды, калі мама працавала ў полі, часта нават не прыходзячы на ноч дадому.

У Дзмітраўцы мы пражылі чатыры гады, але неяк выжылі, хоць, выязджаючы ў 1944 г. у Тавалжан (мястэчка на стопрацэнтна салёным возеры), мы не мелі ўжо нічога з таго, што маме ўдалося прыхапіць з сабой.

У Дзмітраўцы я хадзіў у школу. Там быў адзін клас і адна настаўніца. Вучыліся ўсе разам, з першага па чацвёрты класы. Заняткі адбываліся толькі летам, зімой былі доўгія вакацыі, бо ў класе не было печкі.

Вярнуўся... нікім нечаканы
Вярнуўся... але не да каханых
Не ў край па якім сумаваў,
Які і па мне таскаваў!
Вярнуўся сціплы, схуднелы, высокі
На нагах ледзве стоячы, чужь даваліся крокі
Вочы запайшыя — поўныя болю
Вусны жалосныя-хоць іхі ўсміх апраменьваў
Жоўтая скура, рукі спрацованы, у жылах.
Колькі сівых валасоў над ілбом у маршчынах
Пасамі спускаліся, крыючы лысіну
Калі гаварыў, блішчала там колькі зубоў
Якія пасля вялікай цынгі засталіся.
Грудзі дыхалі шыбка і шчокі яго дрыжалі.
Вярнуўся... Адмарозіўшы вушы і пальцы
У калошах падраных і гэткай фуфайцы
Хадзіў асцярожна, глядзеў падазрона...
Да яды ён накінуўся ў балесным парыве.
З'еў і застаўся галодным, хоць міска была ўжо пустая
Пачуваўся чужым ён, пяклі яго вечно галодныя
вусны.
Вярнуўся... цень чалавека. Але ў рухах ягоных
Перамагала нязломная польская сіла
Вярнуўся... Каб ворагам усім даказаць
Што паляка не зломляць: ні смерці прывід, ні
выгнанне
Вярнуўся... са словамі праўды на вуснах
схуднелых:
Што Польшча не згіне, і мы будзем жывы.

У дзень ад'езду ў польскую армію на памяць
любаму "дзядзьку Фоню" Ала-Зоф'я Сукенік.

Дзмітраўка, 25.02.1942 г.

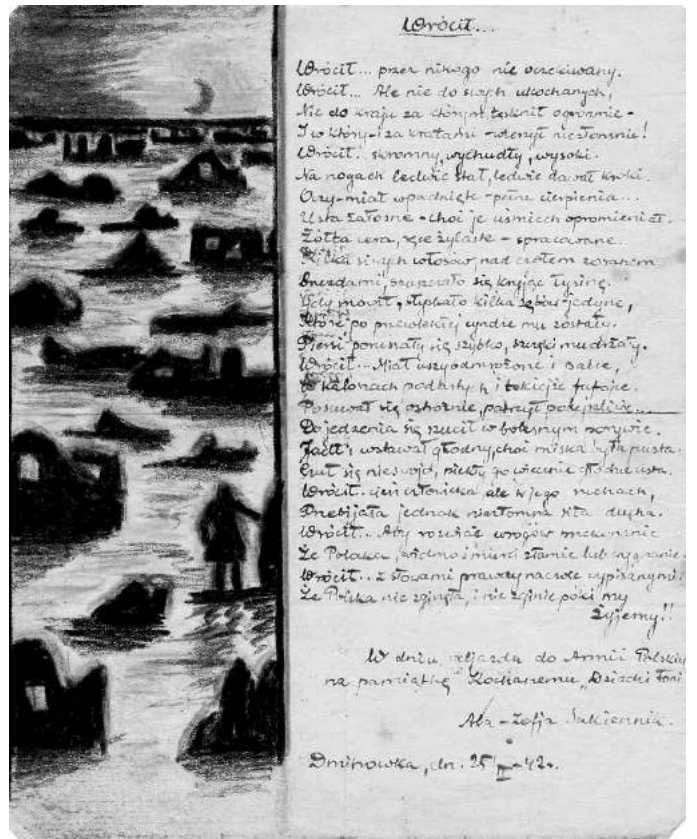
У першым класе нам выдалі сшытак, стальное пяро і адзін аловак. Ён быў такі цвёрды, што рваў паперу, але не пісаў. У астатнія гады нічога не выдавалася, трэба было даставаць сабе самому. Мы давалі гэтаму рады, пішучы ў сшытках, зробленых з газеты "Правда", "чарнілам", зробленым з сажы, разведзенай у малацэ (яно не расцякалася на газеце).

Зімой 1942 г. да нас дабраўся дзядзька Фоня (муж мамінай сястры), які быў вызвалены з лагера пасля пачатку савецка-нямецкай вайны і пакінуты самому сабе. Ведаючы наш адрас, які дазнаўся яшчэ перад вайной, ён рушыў пешкі да Дзмітраўкі. Пераадолеўшы тысячы кіламетраў, ён усё вытрымаў і дайшоў. Успамінаю гэта дзеля таго, што і дагэтуль перад вачыма стаіць ягоная абарваная, зарослая і цалкам знясіленая постаць, якая нечакана з'явілася ў дзвярах нашага дома.

Далучаю арыгінал верша, напісанага з гэтай нагоды адной з удзельніц ссылак.

Уладзімір Плевака

адзначаны Крыжам высланых у Сібір

Музей-замак у Апораве

14 красавіка 2015 г. старшыня Таварыства Роду Плевакаў у суправаджэнні інжынера Адама Яворскага наведалі дырэктара Музея-замка ў Апораве пані Ганну Маеўскую-Раў. Візіт быў звязаны з тым, што гэты музей мае калекцыю партрэтаў асоб, якія належаць да роду Салагубаў, асабліва звязаных з Івенцам. У ходзе гутаркі абмяркоўвалася магчымасць заангажавання Таварыства Роду Плевакаў ў завязванне супрацоўніцтва Музея-замка ў Апораве і Івянецкага музея традыцыйнай культуры. Абодва музеі, польскі і беларускі, публічныя і арыентаваны на свой рэгіён. Дырэктар Музея-замка ў Апораве выказала пажаданне ўсталяваць кантакты паміж гэтымі дзвюма ўстановамі, напрыклад, пры нагодзе правядзення наступнай навуковай сесіі ў Апораве або візіту прадстаўнікоў Івенца ў партнёрскаю гміну — Стэрдзін.

Дырэктар Музея-замка ў Апораве абяцала даць доступ да высокакасных фатаграфій партрэтаў з мэтай вырабу іх копій для Івянецкага музея. Гэта маглі б быць,

напрыклад, партрэты падскарбія Вялікага Княства Літоўскага Яна Салагуба (памёр у 1748 г.), арганізатара Івянецкага графства, а таксама ягонай праўнучкі Юзэфы, па першаму мужу Патоцкай, а па другому — Тышкевіч, апошняй уладальніцы Івянецкага графства з гэтага роду.

Замак у Апораве — унікальны аб'ект у маштабах Польшчы. Ён пабудаваны каля 1440 г. ва ўладаннях рыцарскага роду Апароўскіх герба Суліма прымасам Уладзіславам Апароўскім (памёр у 1453 г.). Пасля ягонай смерці замак атрымаў у спадчыну ягоны брат Пётр Апароўскі, ленчыцкі ваявода (памёр у 1467 г.), а затым ён заставаўся ў руках гэтага роду на працягу 100 гадоў. Гэта адна з нешматлікіх сярэднявечных рэзідэнцый, якія захаваліся ў Польшчы. Дзя аўтара гэтай нататкі важна тое, што Пётр Апароўскі — гэта ягоны непасрэдны прадок у 17-м пакаленні.

Станіслаў Ян Плевака

На Траецкай гары. Мінск у 1912 г.

З дзённіка Юльяна Скавінскага

...Я хацеў як найхутчэй вярнуцца на кватэру, дзе мы затрымаліся, каб паслязаўтра выехаць. Але цікаўнасць перамагла. Я хацеў пайсці і паглядзець на Траецкую гару, якая ўвайшла ў маю памяць з дзіцячых гадоў, з 1912 года.

Траецкую гару і Траецкі базар я памятаю выдатна, бо мы з мамай прыязджалі ў Мінск праводаць Антака і Людвіка, якія вучыліся ў першым класе гімназіі. На вяршыні гары быў шэраг драўляных дамкоў, дзе жылі мяшчане-палякі. На рагу стаяў вялікі мураваны дом, дзе знаходзіўся паліцэйскі ўчастак, а далей узносіліся царква і манастыр Маці Божай Траецкай, у якім жылі манахі і сёстры-законніцы. Паміж гэтымі дамкамі стаялі два дамы пана Плевакі, у якога кватараваў Антак.

Плевака (1) быў стары шляхціч, які валодаў некалькімі маёнткамі ў Літве і на Віленшчыне. Але сам ён

od lewej: Kazimierz, Władysław, Ludwika i Waclaw (w mundurze kadeta) dzieci Sobiesława i Tekli Plewaków w Mińsku w 1913 r.

гаспадарыць не любіў, таму маёнткі здаваў у арэнду, а сам жыў у горадзе. Меў чатырох сыноў (2) і адну дачку, якіх вучыў. Апрача таго, ён прымаў па кватэру некалькіх вучняў (3), і пані Плевака мела шмат клопату з утрыманнем цэлай плоймы вучняў. Памятаю, у 1912 ці 1913 г. мы прыехалі з мамай да цёткі Мэлі, якая жыла ў іншым раёне горада, і адначасова хацелі праводаць Антака, які, як ужо казалася вышэй, жыў на кватэры ў Плевакаў. Хлопцы, усе старэйшыя за мяне, як заўсёды, акружылі мяне, каб пры маёй дапамозе выцягнуць з маці некалькі дзясяткаў капеек на розную смакату. Перш за ўсё ў той час былі моднымі фісташкі, а таксама халва, якія прадаваліся фунтамі. Цэны на тыя прысмакі былі танныя. Памятаю, што фунт фісташак ці турэцкай халвы каштаваў 5 капеек. Пазней мяне падгаварылі, каб яшчэ здабыць грошай на куплю феерверкаў. Гэта былі ракеты розных тыпаў, жабкі, якія скакалі. Гэта ўсё было па 15 капеек за трохступенную ракету.

Калі прынеслі з крамы дзве ракеты, то зараз жа была прымацаваная палка ў садзе. Да палкі прывязалі

ракету і падпалілі knot. Аднак у выніку дрэннай прывязкі ракета паляцела пад вуглом 45 градусаў, ударыла ў выступаючы комін паліцэйскага ўчастка і зрыкашэціла на дах, выклікаючы страх сярод гарадавых, якія там знаходзіліся. Адрозж даведаліся, што гэта Плевакі пускаючы агні. Хлопцы Плевакаў былі вядомыя ў ваколіцах Траецкага рынка дзеля розных сваіх прыдумаў і свавольстваў. Натуральна, усе пахаваліся, хто дзе мог і здолеў. Тым часам гарадавы прышоў у двор і знайшоў у схованцы старэйшага Ваціка (4). Напалоханы хлопец на пытанне адказаў, што яны пусцілі звычайную ракету і паказаў другую. Гарадавы накрычаў, перасцярог на іншы выпадак і забраў ракету з сабой.

Калі прыйшоў стары Плевака, хлопцы з плачам раказалі пра інцыдэнт і канфіскацыю ракеты. Разгневаны Плевака адразу пайшоў ва ўчастак (ён быў з гарадавымі запанібрата) і забраў ракету. Прынёс і кажа: “Ну, хлопцы, стрэльніце яшчэ раз”. Хлопцам не трэба было паўтараць два разы. Ракета пайшла ўгару, але на гэты раз проста, выбухнуўшы некалькі разоў рознакаляровымі іскрамі на фоне цёмнага неба.

Стары Плевака быў свайго роду арыгіналам, дабрадушным і дасціпным. Расказвалі, што, ходзячы на рынак, ён кожны раз браў з сабой Антака. Яны хадзілі паміж вазамі, шукаючы смятану ці масла. Заўсёды каштаваў тавар, чэрпаючы смятану лыжкай і даючы каштаваць Антаку. І так яны абыходзілі некалькі вазоў, пакуль куплялі патрэбны прадукт.

І вось так мы прайшлі праз Ніжні базар яўрэйскі раён, потым праз мост на рацэ Свіслач і па вуліцы Шырокай дайшлі да гандлёвай плошчы на Траецкай гары.

Плошчы і дамоў — ані следу. Замест іх на гэтым месцы вырастаў комплекс будынкаў тэатра оперы і балету. Да ўваходу знізу вяла шырокая асфальтавая лесвіца...

Julian Skawiński. “Trzy okupacje 1939—1945” — успаміны.

Памешчыцкая сям’я Скавінскіх (герб Равіч) жыла ў Гарадоцкай гміне Маладзечанскага павета Віленскага ваяводства.

Рукапіс у зборах “Асалінеум” знайшоў і прадставіў урывак пан Яраслаў Петрашкевіч, за што яму вялікі дзякуй. Здымак са збораў Станіслава Яна Плевакі. Тэкст перанісаў у 2009 г. Мар’ян Браніслаў Плевака.

1. Сабеслаў Плевака, нар. 7.03.1856 г. у Дзякоўшчыне.
2. Фактычна трох сыноў: Уладзіслава і Казіміра (нар. у 1896 г.), Вацлава (нар. у 1898 г.) і дачку Людвікі.
3. На кватэры ў дзядзькі жылі таксама пляменнікі — сыны Браніслава: Зыгмунт (нар. у 1900 г.), Здзіслаў (нар. у 1902 г.), Мар’ян (нар. у 1904 г.), а потым, магчыма, Ежы (нар. у 1906 г.) і Часлаў (нар. у 1910 г.).
4. З гэтага вынікала б, што ў здарэнні прымаў удзел Вацлаў Плевака і ягоныя малодшыя стрыечныя браты: Зыгмунт, Здзіслаў і Мар’ян.

Кукавічы (Kukowicze) ч. 2

Маёнтак КУКАВІЧЫ ў 1775 г. перайшоў ва ўладанне кальвініскай сям’і Петразолінаў. Першым яго ўладальнікам быў капітан (затым маёр) літоўскай гвардыі Марцін Петразолін (каля 1730 (?) — 1782), жанаты з Тэадорай Мацкевіч. Ён паходзіў са знатнай кальвініскай сям’і (праўнук Яна-старэйшага малапольскай правінцыі, перакладчыка на польскую мову Яна Амоса Каменскага, унук Даніэля Петразоліна (1654—1703), які прыбыў з Малапольшчы ў Літву і быў дырэктарам кальвініскай гімназіі ў Слуцку). Усе наступныя 180 гадоў, аж да 1939 г., маёнтак Кукавічы заставаўся ў сям’і Корвінаў-Петразолінаў. Пасля Марціна галоўным гаспадаром стаў ягоны сын Крыштоф Марцін, жанаты з Альжбетай з Мітэрнаўскіх. Там нарадзіліся двое іх сыноў: Арнольд-Рафал, які памёр у дзяцінстве (1807 г.) і Эразм (1807 —

каля 1883).

Гэта пры ім быў разбудаваны двор і арганізавана на высокім узроўні зямельная і жывёлагадоўчая гаспадарка. У маёнтку існавала вялікая бібліятэка, сюды заўсёды прыходзілі свежыя газеты і існаваў своеасаблівы “інфармацыйна-культурны цэнтр”, якім карысталіся ўсе члены сям’і і вельмі шматлікія сябры. Там таксама нарадзіліся дзеці Эразма. З першай жонкай — Казімірай з Калантаяў, ён меў дачку Зоф’ю-Марыю (нар. у 1841 г.), пазнейшую жонку Міхала Цапрынскага-Цікавага, і сына Адольфа, памерлага ў дзяцінстве. З другой жонкай, Агатай з Вайніловічаў — дачку Марыю (нар. у 1845 г.), пазней жонку Эдварда Генрыца; Алену (нар. у 1847 г.), пазней жонку Карала Межаўскага, а таксама Яна Эльяша (нар. у 1851 г.) — інжынера-чыгуначніка, выпускніка Механічнага

факультэта Гэхналагічнага інстытута ў Пецярбургу, пазнейшага спадчынніка.

Кукавічы — паводле “Геаграфічнага слоўніка...”, у 1879 годзе гэта, апроч двара, былі “дзве вёскі ў Слуцкім павеце Ланскай воласці непдалёк ад гасцінца, што вядзе з Нясвіжа ў Слуцк. Адну завуць Наручы, яна мае 8 двароў. Другая мае царкву і 18 двароў. Паблізу гара 111 сажняў над узроўнем мора, землі добрыя”. Па-за дваром з паркам, дзе раслі лістоўніцы, з пакрытымі лесам узгоркамі, дзе можна было катацца на лыжах, з сажалкай, з садамі за домам была гаспадарка, аснову якой складалі гадаванне кароў і выраб сыроў. Карнелія піша ў сваіх успамінах (сшытак за 1877 год): “Паасобныя дамы ў маёнтку мелі свае назвы. Калі мыначавалі ў Кукавічах, то спалі ў “Алесіне”, альбо ў суседнім з дваром доме. Бярэзнік размяшчаўся на гары так, што можна было адтуль трохі бачыць Нясвіж”.

Пасля смерці Эразма праз нейкі час маёнткам стаў кіраваць наёмны ўпраўляючы, а Ян дзяліў працу паміж Пецярбургам і радавым маёнткам. Кожную вольную ад працы ў Пецярбургу хвіліну і ўсе вакацыі ён з сям’ёй праводзіў у родным доме, у Кукавічах. Пасля заканчэння працы ў Пецярбургу і смерці жонкі (7.05.1919 г.) ён вярнуўся туды на пастаяннае месца жыхарства. Маёнтак налічваў тады каля 2 000 га. З успамінаў, апублікаваных пасля смерці Яна ў выданні “Wspólna Sprawa” — беспартыйным органе Наваградскай зямлі (№ 52 за 15.12.1928 г.), можна даведацца, што: “Пачынаў ён гаспадарку ў цяжкіх умовах, не маючы амаль ніякіх сродкаў. Бальшавікі разрабавалі ягоную маёмасць, нажытую за ўсё жыццё, у той час, калі ён вяртаўся ў Польшчу. Аднак малады запал перамог усе цяжкасці і можна было спадзявацца, што хутка ўзнікне ўзорная гаспадарка. Прыйшла, аднак, бальшавіцкая навала, і св. п. Ян Петразолін разам з іншымі быў вымушаны эміграваць на захад, ізноў пакідаючы родныя мясціны”.

Гэта былі трагічныя часы Першай сусветнай вайны і бальшавіцкай рэвалюцыі. Прыходзілі войскі то бальшавіцкія, то нямецкія, то зноў бальшавіцкія. Ва ўспамінах мы чытаем: “Варожы напад быў адбіты. Войска Польскае заняло Слуцк, і перад св. п. Янам заблішчэла надзея спакойна дажыць рэштку жыцця на роднай зямлі”.

Аднак прыгожы, заможны маёнтак быў поўнасьцю разрабаваны. Была знішчана мэбля, дамашняе начынне, сельскагаспадарчыя прылады, скаціна. На заканчэнне ж паводле Рыжскай дамовы 1921 г. двор быў адрэзаны ад астатняга маёнтка дзяржаўнай мяжой. Толькі дзякуючы перамоўніцкім здольнасцям Яна мяжа трохі збочыла ад запланаванай лініі і пакінула ў Польшчы будынак двара з паркам і каля 100 га зямлі. Большая частка маёнтка, сямейныя могілкі і сама вёска Кукавічы засталіся па той бок мяжы. З вокнаў дома можна было толькі здалёк глядзець на высокія, стылізаваныя пад драўляныя жалезныя крыжы, якія стаялі там, пазначаючы магільны пахаваны ўладальнікаў Кукавіч.

На забраных саветах землях узнік калгас імя Леніна. Нягледзячы на такія вялізныя страты і знішчэнні, Яну Петразоліну ўдалося па меры магчымасцяў ізноў арганізаваць гаспадарку і мець з яе даход, які дазваляў утрымліваць дзяцей і апекавацца сям’ёй сваёй роднай сястры Зоф’і, якая дагэтуль жыла ў недалёкім маёнтку Астатак, што пасля вызначэння мяжы застаўся за так званым “кардонам”.

На працягу некалькіх гадоў Стэфанія і Зоф’я Цапрынскія-Цікавыя з асірацелай пасля смерці Лёні Багумілай (Бобай) Бушынскай жылі ў Кукавічах. Але двор па-ранейшаму не меў электрычнасці, у ім палілі газавыя лямпы. Не меў ён таксама вадаправода і каналізацыі, але ў доме было 11 пакояў, а ў салоне была столя зялёнага колеру. Гэта былі цяжкія часы. За некалькі дзясяткаў метраў аддому праходзіла мяжа (паводле расповеду мамы Люсі Гнаінскай, трэба было будаваць новы “флігель”, бо стары застаўся за мяжой). На тэрыторыі маёнтка армія размясціла Корпус аховы памежжа. Як пісала “Gazeta Lwowska”: “На памежжы Нясвіжскага павета ў маёнтку Кукавічы адбылася польска-савецкая сустрэча, на якой быў залагоджаны цэлы шэраг дробных памежных інцыдэнтаў. З

польскага боку ў сустрэчы прымалі ўдзел намеснік нясвіжскага старасты Рудніцкі, рэфэрэнт бяспекі Малотыніч, паручнік КАП Сверняк, аспірант Дзяржаўнай паліцыі Розэль, а з савецкага боку — пяць афіцэраў-памежнікаў”.

Нягледзячы на вялікія цяжкасці і нават небяспеку, звязаныя з блізкасцю мяжы, двор быў адкрыты для сяброў і суседзяў. Тут з радасцю прымаліся маладзёжныя экскурсіі з Нясвіжскай гімназіі. Цудоўныя вакацыі тут праводзіла сям’я, што пастаянна жыла ў Варшаве (баба Юля і мама Люся).

Але адбылася трагедыя. Падчас нагляду за гаспадарчымі працамі з Янам Петразолінам здарыўся няшчасны выпадак, у выніку якога ён памёр. Паколькі ж сямейныя могілкі засталіся па-за межамі Польшчы, то пахавалі яго на могілках у суседнім засценку Пляшэвічы. Спадчыннікамі Кукавічаў сталі дзеці Яна: дачкі і сын — Ірэна, Магдалена і Віктар. Віктар вучыўся ў Варшаве, Ірэна і Магдалена ў нясвіжскай школе. Маёнткам заняўся наёмны ўпраўляючы, а пасля заканчэння гімназіі талкова гаспадарылі дачкі Яна — Ірэна і Магдалена Петразоліны.

Пад іх гаспадараннем Кукавічы дажылі да 1939 года. Восенню 1939 г. сюды прыйшлі бальшавікі, усе разрабавалі і знішчылі, а пасля вайны рэшткі некалі багатага маёнтка далучылі да арганізаванага ў Пляшэвічах калгаса. Яшчэ ў 1950 г. была бачная алея старых клёнаў, што вяла некалі з маёнтка да вёскі Кукавічы. Сёння ад яе няма і следу, і толькі на могілках засталіся пяць магутных крыжоў. У тыя часы ў маёнтку арганізоўваліся летнія піянерскія лагеры. Пасля дом разабралі і перанеслі ў Караліну, што каля Нясвіжа, дзе знаходзіцца торфараспрацоўкі. Пакуль не пабудавалі жыллё для рабочых торфараспрацовак, ён служыў ім у якасці інтэрната. Затым з яго зрабілі “культурны цэнтр” (абклалі цэглай, зрабілі танцавальную і музычную залы — інфармацыя пачатку XXI ст.).

Падвальчык у Кукавічах. 1910—1911 гг. Злева направа: Ваяліціна з Кавалеўскіх, жонка Яна Петразоліна, з дачкой Ірэнай; Генрык, Алена і Юлія (мая бабуля) Глінка-Янчэўскія, дзеці Карнеліі з Цапрынскіх-Цікавых, жонкі Уладзіслава Глінкі-Янчэўскага
Фатаграфія з архіва аўтаркі

Падвальчык у Кукавічах.

На Кукавіцкіх могілках

Так званыя “могілкі”, як казалася ў сям’і, знаходзіліся ў вёсцы Кукавічы. Вельмі добра іх апісала Карнелія ў сваім дзённіку за 15 верасня 1878 г. “Мама захацела паехаць на могілкі. Запрэгли пару кукавіцкіх коней і паехалі: мама, цётка — жонка Эдварда, хлопчыкі, Мэля і я. Кукавіцкія могілкі мне вельмі падабаюцца: вялікія, абгароджаныя невысокай сценкай, парослай травой. Яны вельмі чыстыя, бо толькі высокія ніцыя бярозы атачаюць магілы, і такія яны нейкія мілыя ды зацішныя. Каля круглай кальвінісцкай капліцы ў рад ідуць магілы бабулі Агасі, бабулі Казіміры з Калантаяў, бацькоў дзядулі (Крыштофа Корвіна-Петразоліна і Альжбеты з Мігэрнаўскіх), двух сваякоў і браціка мамы — Адольфіка. Непадалёк знаходзіцца магіла п. Яны Яблонскай, а за некалькі крокаў — мноства сялянскіх магіл”.

Параўноўваючы апісанне Карнеліі са здымкамі цяперашняга стану могілак, можна дакладна вызначыць, дзе знаходзіліся былыя магілы Петразолінаў. Відаць, іншыя сем’і з бліжэйшых маёнткаў таксама мелі свае магілы, сабраныя ў адным месцы, напрыклад, сяброўская Петразоліным і Цапрынскім сям’я Яблонскіх з маёнтка

Кудзінавічы, што знаходзіцца на паўночны захад ад Кукавіч.

“На рыма-каталіцкай частцы могілак захаваўся комплекс з сямі чатырохметровых жалезных крыжоў, устаноўленых на магілах мясцовых памешчыкаў на пачатку XIX і XX стст. Аднак надпіс ацалеў толькі на адным: “ANNA... ROZOLINOWA, + 1905”.

Так былі падпісаныя здымкі, выкананыя ў 2010 г. і змешчаныя на інтэрнэт-старонцы www.radzima.org, прысвечанай таму, што засталася ад польскасці ў Беларусі. Мы ведаем, што гэта магіла першай жонкі Яна Петразоліна — Ганны. Крыжы ж пазначаюць магілы членаў сям’і Петразолінаў.

У 1806 г. на мясцовых могілках была збудавана ўніяцкая царква. Яна была прастанактная, з ламамага каменя з атынкаванымі абрамленнямі дзвярных і ваконных праёмаў. Рагі будынка аздобленыя стылізаванымі ўзорамі, выкананымі з тынку. Святыня замыкалася двухскатным гонтавым дахам з сенцамі, з якіх можна было выйсці да пахаванняў.

Царква была зачынена ў 1930-я гг., калі была праведзена савецка-польская мяжа, што прайшла акурат за вёскай. Савецкая армія збудавала па баках старых могілак два бетонныя бункеры. Сёння царква, якая з’яўляецца помнікам архітэктуры эпохі класіцызму, знаходзіцца ў руінах.

Фатаграфія, зробленая Віктарам Корвінам-Петразолінам у 1961 г. (з сямейнага архіва)

Яна Мацэвіч-Пісарска

Партрэт кашталяна Станіслава Грабскага (1633—1693)

У публічнае абарачэнне дзякуючы Таварыству Роду Плевакаў патрапіў партрэт прадстаўніка велікапольскай шляхты XVII ст. Станіслава Грабскага, герба Учэле з Новага Мяста-над-Вартай, маршалка Кароннага Трыбунала ў 1677 г., рагазінскага кашталяна, сенатара Рэчы Паспалітай, продка часткі сябраў Таварыства Роду Плевакаў.

Станіслаў Грабскі ваяваў пад камандаваннем гетмана Яна Сабескага ў бітве пад Хацинам у 1673 г., дзе была дасягнута найвялікшая перамога войскаў Рэчы Паспалітай. Раней ён “дарастаў да мужчынскага веку” ў вайсковых паходах пад камандаваннем гетмана Стэфана Чарнецкага. Прымаў удзел у ваенным паходзе ў Данію супраць шведскага караля Карла X Густава, зганага ў польскім нацыянальным гімне. Таксама прымаў удзел у пераможнай бітве 27 чэрвеня 1660 г. пад Палонкай (каля Баранавіч) супраць акупацыйных расійскіх войскаў.

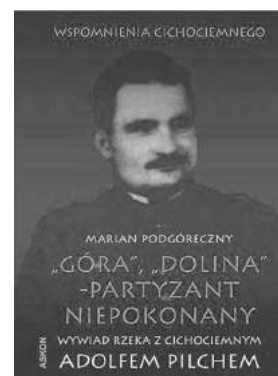
Электронную копію партрэта кашталяна Грабскага знайшлі дзякуючы дапамозе доктара Іваны Блашчк з фотатэкі Гарадскога кансерватара гістарычных помнікаў у Познані. Аўтарам здымка з’яўляецца Ежы Мечнікоўскі, а ініцыятыва Таварыства прывяла да ранейшага фатаграфавання партрэта з гэтай эпітафіяй: <http://genealogia.plewako.pl/plewako?p=stanislaw;n=grabski+h.+wczele;oc=1>.

Успаміны камандзіра івянецкіх атрадаў Арміі Краёвай

Адольф Пільх, “ціхацёмны” афіцэр-камандас, пасля вяртання на радзіму атрымаў прызначэнне ў Стаўбцоўскі аэвод Наваградскай акругі Арміі Краёвай, у склад якой уваходзіў атрад, які склаўся ў Налібацкай пушчы. Далучыўся да яго ў верасні 1943 г. і выконваў абавязкі камандзіра. Пасля арышту 1.12.1943 савецкімі партызанамі амаль усяго афіцэрскага складу аддзела, які склаўся з 400 чалавек, узяў на сябе камандаванне баявымі сіламі Стаўбцоўска-Налібацкай групы АК. У ліпені 1944 г. ён вывеў групу ў складзе 800 чалавек у Кампіноўскую пушчу, дзе ў хуткім часе яна прыняла ўдзел у Варшаўскім паўстанні (з вялікімі стратамі правяла атакі на Бялянскі аэрадром і Гданьскі вакзал, гарантуючы бяспеку пушчанскім тылам Варшавы). Камандзір палка „Пальміры-Млаціны”, узнагароджаны ордэнам Virtuti Militari. Мар’ян Падгурэчны запісаў успаміны свайго камандзіра як своеасаблівае інтэрв’ю.

Кніжка ў цвёрдай вокладцы, прашытай ніткамі, у фармаце B5, з вялікай колькасцю здымкаў і дакументаў, выйдзе ў верасні 2015 года. Спіс падпісчыкаў (апошні тэрмін падпіскі — да 31 ліпеня 2015 г.) будзе змешчаны ў канцы кніжкі. Цана складае 50 злотых. Больш падрабязная інфармацыя: www.iwieniec.eu/AK/partyzant_niepokonany.htm.

50-годдзе Ансамбля песні і танца “Паланэз” у Мельбурне

Пані Барбара Чэх падзялілася здымкамі са святкавання пяцідзясяцігадовага юбілею Ансамбля песні і танца “Паланэз” з Мельбурна, якім кіравалі яе бацькі, а цяпер і яна асабіста. Гэта фантастычная праца, якая з размахам вялася на працягу паўстагоддзя, была высока ацэнена польскім міністрам культуры і нацыянальнай спадчыны. Мая кузіна Барбара Чэх была ўзнагароджана ганаровым знакам “Асоба, заслужаная перад польскай культурай”. Сябры ансамбля, як старэйшага веку, альбо “Залаты Паланэз”, так і Малы, Сярэдні ды Вялікі (прадстаўнічы) Паланэз плюс капэла з васьмі чалавек з вялікім усхваляваннем прыгавдаюць сваё выступленне, а таксама і ўсіх іншых польскіх калектываў падчас візіту Яна Паўла II у Аўстралію ў 1986 г. Таксама шмат хваляванняў для іх прынесла запрашэнне і ўдзел у фестывалі “Kwiaty Polskie” (“Польскія кветкі”) у літоўскім Немаянчыне і турне па Польшчы(канцэрты ў Варшаве, Кракаве і Познані) у 2003 г.

Барбара Чэх прыходзіцца кузінай частцы сябраў Таварыства Роду Плевакаў, і нават падвойнай. Яе дзед Мар’ян Чэх, калега па грамадскай і прафесійнай дзейнасці ў галіне сельскагаспадарчай асветы майго дзеда Антонія Пянткоўскага, ажаніўся з сястрой майго дзеда, Віктарынай Пянткоўскай. З другога ж боку дзед па мацярынскай лініі кузіны Барбары, Валяр’ян Мількевіч, у 1896 г. быў ахрышчаны ў парафіяльным рыма-каталіцкім касцёле ў Уздзе і быў хросным дзіцяці Францішка і Юзэфы Плевакаў з Целякова той самай парафіі. Пры гэтым гэты Францішак, відаць, быў сынам Эйсэбія і Алаізы з Відаўскіх Плевакаў.

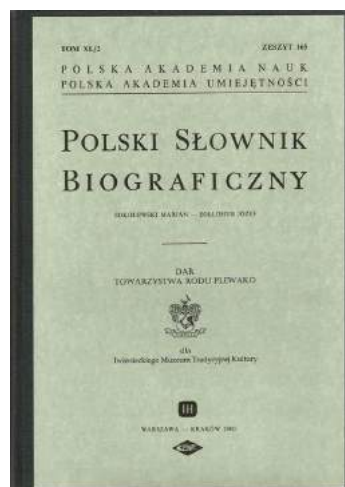
Гэтая сям’я да Другой сусветнай вайны атрымала ў спадчыну рэшту фальварка Буцькі, перарэзанага рыжскай мяжой (маецца на ўвазе савецка-польская мяжа згодна з Рыжскай мірнай дамовай). Адна з нашчадкаў гэтай галіны роду — св. п. Яніна з Плевакаў Мацкевіч і яе пляменнік, Рамуальд Гілюнь, належалі альбо належаць да Таварыства Роду Плевакаў.

Варта дадаць, што жонка Валяр’яна, Юлія Мількевіч, выхоўвалася ў Мінску-Літоўскім і была дачкой Дамініка Стэфановіча, настаўніка музыкі. Так гены музычнасці з манюшкаўскага Мінска праз прадзеда Дамініка патрапілі ў далёкую Аўстралію, даючы плён грамадскай дзейнасці на мастацкай ніве.

Станіслаў Ян Плевака

Больш можна пабачыць анлайн на:

<http://genealogia.plewako.pl/plewako?m=N;v=Milkiewicz>

У першыя дні чэрвеня 2015 г. Таварыства Роду Плевакаў пераслала ў публічную ўстанову Рэспублікі Беларусь, Івянецкі музей традыцыйнай культуры, салідны падарунак у выглядзе 40-га тома “Польскага біяграфічнага слоўніка”.

Гэты том утрымлівае біяграфіі найважнейшых прадстаўнікоў роду Салагубаў, уладальнікаў Івянецкага графства ў XVIII ст., а таксама смаленскага ваяводы Юрыя Салагуба, уладальніка Івянецкай воласці з 1500 г. Іншыя біяграфіі, размешчаныя ў гэтым томе, прысвечаныя магнацкаму роду Солтанаў з уласным гербам, а таксама князям Саламярэцкім з Мінскага павета, у XVI ст. уладальнікам Сёмкава Гарадка.

Таварыства жадае, каб гэты падарунак стаў неабходнай навуковай дапамогай для навуковых супрацоўнікаў Івянецкага музея традыцыйнай культуры, а таксама для ўсіх, хто на месцы, у музеі, хацеў бы карыстацца гэтым выданнем дзеля таго, каб гэты музей развіваўся і дэманстраваў усё больш высокі навуковы ўзровень. Згаданы падарунак будзе спрыяць.

Таварыства і музей яднаюць шматгадовыя сяброўскія адносіны, а інфармацыя пра падарунак размешчана ў раённай газеце “Працоўная слава”: <http://psl.by/?p=17659>.

СПАДЧЫНА КРЭСАУ – паўгадовік
ISSN 2544-0039, № Рэг. Pr15143 (Варшава)
Рэдакцыя: Яна Мацэвіч-Пісарска:
(галоўны рэдактар), Пётр А. Рудскі,
Станіслаў Ян Плевака, Збігнеў Валочнік
www.dziedzictwokrzesowe.plewako.eu
e-mail: dziedzictwokrzesowe@plewako.pl
Наклад: 125 экз.

Выдавец: Таварыства Роду Плевакаў.
адрас: ul. ZWM 20/32, 02-786 Warszawa.
Банкаўскі рахунак у: IdeaBank
PL94195000012006069783210003
друкарня www.KazdyFormat.pl
Warszawa, ul. Rolna 191
Кошт падпіскі на год — 10 зл.
(беларуская версія - ліпень 2017)

